

1. Управление

- Общите разходи на сектор „Държавно управление“ в България за образование продължават да са сред най-ниските в ЕС. През 2014 г. те съставляват 4,1 % от БВП (под средната стойност за ЕС от 4,9 %) и 9,7 % от общите разходи на сектор „Държавно управление“. Сумата на цялостното финансиране на образованието се увеличава прогресивно през целия разглеждан период. Въпреки това не се наблюдават значителни изменения в качеството на образователния продукт, което навежда на извода, че значимите проблеми на българската образователна система са на друго място. Конвергентната програма на България за 2016—2019 г. предвижда разходите за образованието да намалее до 3,2 % от БВП през 2019 г. и до 8,7 % от общите публични разходи. Това поставя много остро въпроса за **ефективността на вложените средства в образованието**, още повече като се има предвид и характерния за България нисък и намаляващ дял на учениците спрямо общия брой на населението.

- С присъединяването на България към ЕС, за периода 2007 – 2013 г., в българското образование са вложени допълнително над 732 млн. лв. – европейско финансиране по ОП“РЧР“, ефектът от които не е достатъчно ясен, поради липсата на механизъм за оценка на добавената стойност. През новия програмен период 2014 – 2020 г., България изпълнява изцяло нова оперативна програма в областта на науката и образованието. Оперативна програма "Наука и образование за интелигентен растеж" (ОП НОИР) е поверена на Министерството на образованието и науката (МОН), а общият ѝ бюджет възлиза на 1.37 млрд. лв. (европейско и национално финансиране). Мудните действия на администрацията и развитието на политическата ситуация в страната могат да окажат **неблагоприятно въздействие върху усвояването на средствата по програмата**.

- В България се говори за образователна реформа от десетки години, внасят се различни предложения и промени, но реалните реформи са частични и недостатъчни. Нормативната уредба в образованието е трудно проследима, неустойчива, непредвидима и в отделни случаи противоречива. Преди да бъдат напълно отменени, два от основните закони в образованието за периода 1992 – 2015 г. са понесли неестествено голям брой промени: Закон за народната просвета (33 пъти); Закон за степента на образование, общообразователния минимум и учебния план (12 пъти). Отделно, Закон за висшето образование е изменян и допълван 47 пъти, а Закон за професионалното образование - 27 пъти. Всичко това говори **липса на приемственост в образователната политика** между отделните правителства и извеждането на приоритети, различни от тези на предшественика без никаква система на мониторинг, оценка за въздействие, изпълнение и изпълнимост. И обикновено приложението на промените е твърде различно от заложените намерения в тях. Множеството промени не създават гаранции за качеството на образованието, отнемат голяма част от времето и вниманието на професионалните общности и създават атмосфера на непредсказуемост, несигурност и обществено недоверие.

- **Стратегическите документи за развитие на българското образование се нуждаят от преработване и актуализиране.** Част от показателите в тях са по-ниски от общоевропейските, целите са предимно описателни и пожелателни, а плановете и програмите не са ресурсно обезпечени.

2. Учене през целия живот.

- България се нарежда на **едно от последните места в ЕС по показателя учене през целия живот**. Процентът от населението между 25-64 години участващо в различни форми на обучение е 2%. В това отношение единствено Румъния е с по-ниски показатели – 1,3%, а близки до нашите, но с по-висок дял са Словакия (3%) и Сърбия (2.9%). Унгария показва много висок напредък, броят на участвалите в обученията (25-64 г.) се е повишил повече от два пъти за последните 15 години, като в момента е 7,1 %. Дистанцията между средните стойности за ЕС (10,7% 2016 г.) и пет-шест по-ниските показатели за България се запазва в годините. При тези темпове, целевият показател на ЕС 2020 от 15%, изглежда практически непостижим.

- Българите **не желаят да се преквалифицират**, дори и да са загубили работата си. Само 5,3% от безработните лица 25-64 години в България участват в различни форми на обучение, докато при заетите, този показател е значително по-висок – 38,4%.

- Само около **30% от предприятията** в България осигуряват продължаващо професионално обучение. Средно за ЕС този процент е 85%.

3. Общо образование.

- Показателят за образование и грижи за децата в ранна възраст (от 4 год. до възрастта за започване на задължителното образование) за България е 89,3%, при средна стойност за ЕС – 94,3% (2015) и с **5,7 пункта по-нисък от целевият показател ЕС 2020**, който е 95%. Обхванатите в ранно детско образование в Унгария са 94,5%.

- **Една пета от населението** на възраст 18-24 години у нас има **по-ниско от средното образование**. По данни на Евростат, 13,4 % от хората на възраст 18-24 г. в България са получили най-много прогимназиално образование. С по-лоши показатели от България е Румъния (19,1%), а с по-добри – Словакия (6,9%), Македония (11,4%), Унгария (11,6%).

- В противоречие с общата тенденция на ЕС процентът на **преждевременно напускане на училище** в България се увеличава от 2011 г. насам, като през 2015 г. достигна 13,4 % (18-24 г.). Делът на преждевременно напусналите училище показва големи различия между регионите, между селските и градските райони, както и по отношение на малцинствените групи. Само за учебната 2014/15 г. училище са напуснали 21 146 деца. Най-голям брой напуснали има в областите Пловдив, Плевен, Варна, Стара Загора. Най-страясък е резултатът за Варна, където след влизането в ЕС се наблюдава голямо увеличение на напусналите училищата. Най-честите причини за напускане са: „семеини причини“ (39%); „заминаване в чужбина“ (38%); „липса на желание“ (23%). **В основата на всяка от тях е възпроизводството на бедността, а заедно с нея и ниското образователно равнище**. За сравнение, процентът на отпадналите от образованието в Словакия е 7%, Унгария 12%, а в Румъния 18%.

- Според изследване на Световната банка [1], съществува значителна **диференциация и сегрегация в образователното равнище между бедното и небедното население в България** – разликата е от два пъти при населението със средно образование и над седем пъти при това с висше образование. Не по-малки са различията в образователната подготовка на населението от различните малцинствени групи. Данните от националното преброяване от 2011 г. сочат, че 93 % от ромите нямат завършено средно образование спрямо 30 % от етническите българи. Данните също така показват, че почти една четвърт от ромските деца на възраст между 7 и 15 години са извън образователната система (Европейска комисия, 2016 г.). Делът на ромите, които не участват в никаква форма на заетост, образование или обучение (на възраст между 16 и 24 години) е 61 %. Делът на преждевременно напусналите училище е по-висок сред децата от ромски произход, а около 26 % от ромските деца получават образование в сегрегирани на практика училища. При ромското население делът на неграмотните

достига до 13.1% и само 0.3% имат завършено висше образование. Малко по-добра е образователната структура на турската етническа група - 2% са неграмотните, 2.6% имат висше и 24.2% средно образование.

- Международното сравнително проучване **PISA** предоставя изключително тревожни резултати за качеството на средното образование и **функционалната неграмотност на българските ученици.**

- Всеки трети от българските ученици е показал резултати под критичния праг на постижения по природни науки. Процентът на демонстрираната природонаучна неграмотност от нашите ученици е 35.2% и е почти два пъти по-голям от средната за учениците от държавите, участвали в изследването PISA. За сведение, ниските резултати по природни науки на Унгария са 26%, на Словакия – 27,6%, на Румъния – 31,6%. Изключително зле са се представили учениците от Македония – 62,9%.

- Почти всеки втори български ученик (41,5%) е показал ниски резултати, под критичните, на теста PISA по четивна грамотност, които е два пъти по-ниско постижение от средното (20,1%). Ниските резултати по скалата за четене на учениците от Унгария са 27,5%, Словакия – 32,1,6%, Румъния – 38,7% и Македония – 70,6%.

- 42% от българските ученици са дали незадоволителни резултати, под критичния праг, на теста PISA по математическа грамотност – почти два пъти по-ниско от средното (22,5%). Ниските резултати по скалата за математика на учениците от Унгария са 27,9%, Словакия – 27,7%, Румъния – 39,9% и Македония – 70,2%.

На фона на тези резултати, показателят на ЕС 2020 изискващ делът на 15-годишните лица с недостатъчни умения по природни науки, четене и математика да е под 15%, изглежда почти непостижим за България.

- Данните от проучването PISA разкриват, че е при българските ученици е налице силна **връзка между липсата на умения в една област и липсата на умения в останалите две области.** България има най-висок относителен дял на ученици с ниски постижения едновременно в трите изследвани области – 29.6 %. И още нещо, българските ученици имат повече проблеми в практическото приложение и аналитичното мислене, отколкото в познанията по теория. Това е в резултат от методологията на преподаване в българските училища, която акцентира повече на теоретичните знания, отколкото на компетентностите свързани с практическото им приложение и аналитичното мислене. Моделите на преподаване по метода „запаметяване – възпроизвеждане“ не отговарят на поколенческите особености на учениците и нуждите от изграждане на ключови компетенции и функционална грамотност, което създава трудности и дори невъзможност за тяхната последваща социална и професионална реализация. Голяма част от учебните програми избилстват от ненужни факти и обобщения, без възможност за собствено (на ученика) достигане до изводи. В процеса на обучение е са сведени до минимум експерименталната дейност и ученето чрез опит, което води до практическо непознаване на естеството на науката и научната дейност, за сметка на теоретичното натрупване на информация [2].

- Погледнато спрямо определената в програмата PISA взаимовръзка между социално-икономическия статус на учениците и средния социално-икономически статус на училищата в България се отчита **най-голямото неравенство при възможностите за образование и най-голямата социална стратификация** (Световна банка, 2014 г.). В същото време съществуват значителни различия в качеството на образованието между елитните училища в регионалните центрове и професионалните училища в малките градове. Училищната система възпроизвежда съществуващите социално – икономически различия, вместо да допринася за по-равностойно разпределение на възможностите за образование и резултатите от него – това са изводите за България и Румъния от Международното сравнително проучване PISA +.

Разликата между дела на учениците с лошо представяне с нисък и съответно с висок социално - икономически статус в България е най-голяма - 42.1%. Средната стойност на този показател за ЕС е 26.2 %.

- Резултатите от Международно изследване на учениците от 4 клас **PIRLS**, показват тенденция на **устойчиво снижаване на уменията за четене** на българските ученици в годините – от 550 точки през 2001 г. на 532 точки през 2011 г. Показателите на учениците от Унгария и Словакия показват тенденция на повишаване.
- Резултатите от Европейското изследване на чуждоезиковите компетентности на учениците от 10 клас ESCLC – 2011, показват ниско ниво за България [3] и при двата изследвани чужди езика. Нивата B1 и B2 за първи чужд език са достигнати **само от 35%** от учениците и само от 20% за втори чужд език. Всеки пети (20%) от българските ученици дори не покрива и най-ниското ниво - A1.
- Всеки четвърти (26,8%) ученик на възраст 14 г. в България **не е развил граждански компетенции** [4], показват резултатите от Международното изследване на гражданското образование ICCS проведено в България през 2009 г. Средната стойност на този показател за държавите участвали в изследването е 15,7%. (Словакия – 9%)[5]
- Резултатите от държавните зрелостни изпити (2008 – 2016 г.) бележат тенденция към леко снижаване (4.35 – 4.20). **Оценките в средните училища се завишават и то далеч не символично е извода от сравнителен анализ на МОИ**. В някои области на страната или отделни училища критериите за оценка са силно занижени и следва да се предприемат сериозни мерки за обективизиране на процеса на оценяване [6]. Поради спецификата за образователната система на всяка страна тези данни не подлежат на международни сравнения.
- Изследванията на ниво ЕС показват, че българските ученици (заедно с румънските) са с **най-ниско ниво на ИСТ умения** сред европейските държави. Едва 20% от българите придобиват своите ИСТ умения в училище[7]. В сравнение с останалите държави от ЕС, в България има доста неблагоприятни материални условия – броят стационарни компютри в училищата е доста под средната стойност за Европа –на всеки 11 ученика има по един компютър (при средна за ЕС стойност от 5), а лаптопи практически няма - в България на всеки 125 ученици се пада по един преносим компютър, при средно един на 14 в ЕС. Другият проблем на ИСТ обучението е в относително ниската подготовка на преподавателските кадри, от което страда качеството на този тип обучение. В самостоятелното изследване ЦКОКУО (2006) на компютърната грамотност в българските училища се посочва че учениците се справят по-добре с теоретичната част от задачите, а не с практическата, което е тревожна тенденция, предвид естеството на изучавания предмет, чиято цел е не толкова да предоставя теоретични знания, а по-скоро да дава практически умения за работа с компютри, необходими при повечето професии.
- В процеса на информатизация на училищното образование се наблюдават редица сериозни проблеми, като: липса интегрирани системи за управление на процесите; няма реална автоматизация на административния труд; има съществен дефицит на квалифицирани ИТ специалисти, който рязко се усеща във всички отрасли сфери на образованието; липсва система за постоянна квалификация на образователните специалисти за ефективно използване на съвременни ИКТ в учебната работа; липсва достатъчно като количество, качество, съвместимост и взаимосвързаност онлайн цифрово съдържание за адекватно провеждане на образователна и научна дейност в тон и с навлизащите тенденции за дистанционно, дуално и продължаващо обучение и учене през целия живот.

4. Професионално образование и обучение.

- Делът на придобилите I, II, III, IV степен на професионална квалификация в областите: Информатика, Техника, Производство и преработка и Архитектура и строителство от всички придобили степен на професионална квалификация **е намалял с около 15%** - от 63,1% (2001/2002) на 48,2% (2012/2013). Този резултат противоречи на стратегическата цел ЕС 2020, която изисква достигането най-малко на 60% през 2020 г.
- Драстично е **намалял броят на обучаваните по професии** с II, III и IV степен на професионална квалификация. За периода 2000/2001 – 2015/2016 г. броят на обучаваните е намалял с общо 56 073, както следва: по II СПК с 14379 (32,3%); по III СПК с 37 891 (27,2%); по IV СПК с 3803 (74,4%). Днес пазарът на труда, в частност работодателите, изпитват „на гърба си“ последствията от тази недалновидна политика. По данни от проучване на Агенцията за малки и средни предприятия, проведено през 2016 г., около 82% от работодателите изпитват сериозни затруднения с намирането на квалифицирани специалисти.
- Само за три години (2012 - 2014) от системата на професионалното образование са отпаднали 18 364 ученици. Въпреки вложените средства, ефективността на професионалното образование е меко казано ниска - **36 от всеки 100 обучавали се ученици не придобиват степен** на професионална квалификация - посочва одитния доклад на Сметната палата.
- Съществуващата мрежа от професионални гимназии и училища с професионални паралелки не е съобразена и обвързана със социално-икономическите характеристики на съответния регион. **Годишният държавен план-прием в държавните и общинските училища се извършва без да има конкретни данни за потребностите на пазара на труда.** Липсва единна система за планиране на държавния план-прием. Няма действаща система за проследяване на реализацията на учениците, завършили професионално образование, което не създава условия за ефективното му управление. (Одитен доклад на Сметната палата)
- Списъкът на професиите за професионално образование и обучение включва 47 професионални направления с 239 професии и 570 специалности. Приети са 189 държавни образователни изисквания за придобиване на квалификация по професии. **Липсват образователни стандарти** за придобиване на професионална квалификация по останалите професии и специалности, липсва актуализация спрямо компетенциите изисквани от пазара на труда, което не осигурява нужното качество и равни условия за изготвянето на учебната документация в професионалното образование. (Одитен доклад на Сметната палата)
- Няма утвърдени вътрешни правила за условията и реда за разработване на националните изпитни програми и единните критерии за провеждане на държавните изпити за придобиване на професионална квалификация. Програмите са разработвани предимно от авторски екипи от професионалните училища и гимназии при неефективно сътрудничество с работодателите, което не допринася в достатъчна степен учениците от професионалните училища да познават реалните условия на труд. От утвърдените от министъра на образованието и науката национални изпитни програми, само 62 на сто са разработени по държавните образователни изисквания, останалите се базират на утвърдените учебни програми. Не е осигурена равнопоставеност на учениците от професионалните училища при оценяването на постигнатите знания, умения и компетентности в професионалното образование. (Одитен доклад на Сметната палата)
- **Липсва развита система за оценяване на качеството на професионалното образование,** което не осигурява условия за обвързване на финансирането с неговото качество. Проведени са незначителен брой обучения на учителите, което не създава предпоставки за повишаване качеството на образованието. Големият брой учители от висока възрастова група (65%) и намаляването на броя на младите учители поражда риск

за осигуреността с подготвени педагогически кадри през следващите години. (Одитен доклад на Сметната палата)

- Според изследване на ключовите компетенции на учениците от 11 клас на професионалните училища, проведено от Центъра за контрол и оценка на качеството на образованието към МОН, основната цел на обучението по определена професия/специалност за качествена подготовка и придобиване на професионални компетентности, които да гарантират на обучавания успешна реализация на пазара на труда не е постигната. **ПОО не навсякъде се провежда съгласно изготвените образователни стандарти (ако ги има) и учениците не покриват заложените в тях ключови компетентности.** В професионалните гимназии подготовката е ориентирана повече към усвояване на теоретичните знания и натрупването на информация, и по-малко към формирането на практически умения за справяне в реални ситуации и работа в реална среда.

5. Педагогически кадри.

- Според международното сравнително проучване TALIS (2007) с фокус върху прогимназиалните учители, учителската професия в България е една от най-устойчиво **феминизираните** - 82,7%, при 70% средно за държавите участници в TALIS) и ефектите, които това може да има върху преподаването и ученето, са значително по-големи от тези в другите страни. По-висок дял на жените учители има в Литва (84,9%) и Естония (83,7%), а в Унгария и Словакия са по-малко.

- В България **средната възраст на учителите непрекъснато нараства.** Данните от проучването TALIS показват, че 36,3% от учителите са над 50-годишна възраст (25% средно за другите държави), а едва 6,9% – под 30-годишна възраст (15% средно за другите държави). Застаряването ще доведе до драстично намаляване и остър дефицит за учители в близките години. Увеличаването на средната възраст на учителите има и финансов аспект във връзка със заплащането на трудовия стаж. Заплащането е най-голямото перо – около 63% в бюджетните разходи за образование. За девет години броят на учителите в България е намалял с 21%, което трудно може да се обоснове само с демографските фактори. Показател за дефицита на учителски кадри е все по-честото използване „по заместване“ на пенсионирани учители. Над 52% от персонала в предучилищната система е на възраст над 50 г., като 77,2% от тях са между 60 и 70 години. През 2000/2001 г. в предучилищните заведения са работели 10 лица на възраст над 60 г., докато през 2015/2016 г. техният брой е нараснал на 2423. Относителният дял на младите учители (до 34 г.) в училищното образование за 7 години е намалял от 15% на 9%, независимо, че значително се е увеличил приема по педагогическите специалности в университетите.

- По данни от TALIS, учителите в България **работят в по-трудни условия** от своите колеги в другите страни. Над 44% от учителите в България работят в училища, в които има недостатъчни или неподходящи учебни материали (34,2% средно за другите държави); 51% - недостатъчни или неподходящи компютри (43% средно за другите държави); 55,6% - недостатъчни или неподходящи библиотечни материали (48% средно за другите държави); 67% - неподходящо друго оборудване (49% средно за другите държави).

6. Висше образование.

- **Системата за акредитация не е предпоставка за осигуряване на качествено висше образование в България.** Рамката на НАОА за акредитиране оценява набор от най-общии предпоставки за предоставяне на качествено образование, като в България обаче се отделя повече внимание на входящите ресурси, отколкото на резултатите,

количествените показатели все още преобладават над качествените. Тези слабости се разпростират по-нататък и в системите за самооценка на висшите учебни заведения и на следакредитационното наблюдение и контрол. Докато в друг контекст (например САЩ, Канада) залагането най-вече на самооценката и подобряването на качеството, осъществявано от самите висши училища, се е доказало като ефективен подход, усилията за осигуряване на качество в България често са възпрепятствани от слабите критерии, използвани от НАОА в процеса на оценяване и акредитиране, създавайки стимули за чисто формална самооценка [8].

- От 1889 г. до момента броят на висшите училища в България се е увеличил от 30 на 51. Независимо от това структурата и **профила на висшето образование не съответства на потребностите на обществото**. Налице са деформации свързани с доминиращото развитие на отделни учебно-научни направления, каквито са обучението например по икономика и по право. Така, от 51 висши училища в страната, 31 развиват обучение по икономика, като 11 от тях са с икономически профил, две от тях имат филиали със специалности по икономика, а 18 са структурирали факултети по икономика. По направление “право” са структурирани юридически факултети в 9 висши училища. Делът на завършилите висше образование в областта на социалните науки, стопанска дейност и право е 49% и е един от най-високите в ЕС, а делът на завършилите висше образование в областта на природните науки, математиката и информатиката, както и в областта на здравето и благосъстоянието е 5% под средното европейско равнище[9]. Получава се пресищане и излишък на специалисти в едни области (икономика, хуманитарни науки, право и др.) и остър и траен дефицит на кадри по информационни технологии, инженерни и технически специалности, природни науки, здравеопазване, както и изоставане в обучението по нови професии, необходими за зелената икономика, високотехнологичните и иновативни дейности.

- Едва една четвърт от завършилите работят на позиции, изискващи висше образование. Близко половината от завършилите, които са си намерили работа, са на длъжности, изискващи по-ниска степен на образование [10]. По данни от Рейтинговата система на висшите училища в България, средния процент на работещите на съответстваща на образованието им длъжност е 47.2 %. Всъщност, **при 2/3 от професионалните направления във ВО, повече от половината от завършилите студенти не работят на длъжност изискваща висше образование**. За сравнение - средният процент на работещите на съответстваща на образованието длъжност в ЕС е 70%.

- В териториалното разпределение на висшите училища се наблюдава **диспропорция** и висока наситеност в Югозападния регион, в който - само в София град – са съсредоточени над 40% от общия брой ВУ, следван от Южния централен регион. Това поражда рискове от сериозна вътрешна миграция и обезлюдяване на райони, без адекватен достъп до висше образование, в които населението едновременно намалява и застарява – както в Северозападния регион [11].

- Създават се филиали за изнесено обучение към висшите училища с **незначителен по численост собствен научно-преподавателски състав**, което се отразява неблагоприятно на качеството на учебния процес. Обучението в тези структури се извършва на практика от един и същ научно-преподавателски кадрови състав в страната, който не само не е нараснал от момента на своето формиране преди години, но е и намалял по численост.

- Рейтинговата система на висшите училища в България доказва че, ако един университет е добър в едно направление, това не означава, че е добър в други. **Заради недостига на студенти много висши училища отвориха несвойствени за профила си специалности, в които качеството на обучението не е на ниво.**

- **Нито едно висше училище от България не попада в топ 100** на световна класация на университетите "Уебометрикс". Единствено СУ "Св. Св. Климент Охридски" е включен в класацията „Топ 1000“, като заема 681-во място. Академичната му репутация е 45.1. Тази ситуация е показателна за качеството и международния престиж на българското висше образование.
- В България се наблюдава **парадокс между намаляването на броя на завършилите средно образование, от една страна и увеличаването на плановия прием на студентите, от друга**. За 25 години броят на завършилите средно образование е намалял близо два пъти – от 103 325 (1889/90 г.) на 50 326 (2014/15). Същевременно обявеният планов прием на студенти във висшите училища е нараснал почти 2.5 пъти – от 29 395 на 71 400. Най-големият парадокс е, че от 2011/12 г. насам обявеният план – прием системно надвишава броят на завършилите средно образование за същата година, за 2014/15 г. това надвишение е над 21 000. Незаети места остават обикновено в най-престижните ни висши училища, които обаче са и със специалности, търсени на пазара на труда, но изискващи много знания и много четене (физика, химия, математика, инженерно технически специалности и пр.). Това съотношение между планов прием и завършили средно образование на практика означава, че всеки, завършил средно образование с успех по-висок от “среден”, е необходимо само да си направи труда да подаде документи в дадено висше училище, за да стане негов студент. Свивът в качеството на подготовката на специалистите с висше образование е заложен още в механизма на влизането им в университета [12].
- Нарастват предпочитанията сред младите хора (20%) за получаване на висше образование **извън страната**. Тази тенденция, по принцип положителна, не е плод на усилията на държавата и не е подчинена на ясна стратегия за насърчаване на международната студентска мобилност в двете посоки: навън и вътре в страната. Като се прибави и растящата изходяща мобилност на българските студенти, става ясно, че процесът на изтичане на мозъци, на млади таланти, който преживя България през 90-те години на 20 век, се повтаря отново [13].
- **Твърде далеч сме от изпълнението на стратегическия показател на ЕС 2020** - „40% дял на завършилите над средно образование от населението на възраст 30 – 44 години“. Към момента, общо 26,9% от населението в България на възраст от 30 до 34 години имат завършено висше образование.
- Входящата мобилност през 2015 г. с учебна цел е **значително по-ниска** от средноевропейската. Входящата мобилност при завършилите бакалавърска степен в България е 3,4%, а при магистрите 2,7%. Средно за ЕС тези стойности са съответно - 5,9% и 13,9%. Стратегическият показател на ЕС 2020 е 20%.
- Съществуват и множество предизвикателства във връзка с **качеството на българското висше образование и неговата съвместимост с европейската система за висше образование**, дължащи се на неактуалните програми, методите за преподаване и оценяване, които изостават от новите тенденции, в практическата подготовка на студентите, в дигитализацията на учебния процес, в действащия модел на финансиране, във връзката между обучение и научни изследвания [14].
- Негативно въздействие върху качеството на обучение е ограниченото финансиране на научните изследвания в системата на висшето образование. Със символичните 0,07% от БВП за наука в сектор “висше образование” България е на последно място в ЕС. По този начин **образователният процес в българските университети е лишен от възможността да се базира не само на достигнатото в света, но и на собствените научни изследвания и постижения**. Нещо повече, самите студенти са лишени от възможността да правят своите първи стъпки в науката и изследванията.

• **Диспропорцията между увеличаването броя на студентите и преподавателите също е предпоставка за ниско качество на образователния процес в българското висше образование.** За периода 1990 – 2012 г. броят на студентите е нараснал 2,1 пъти, докато този на преподавателите се е увеличил едва 1,2 пъти. Констатираното увеличение на преподавателския състав от 1,2 пъти всъщност не отразява реално процесите, които протичат в научно-преподавателския кадрови потенциал. Това нарастване отразява основно нарасналия брой на трудовите договори, които сключва един преподавател с различни висши училища. Преподавателите на повече от един трудов договор или граждански договор, всъщност са в основата на формирането на значителния по численост контингент на “пътуващите преподаватели”. Нещо по-лошо, този контингент от преподаватели на втори основен трудов договор е всъщност този, който осигури акредитацията и правото на съществуване на висши училища и филиали, които нямаха собствен потенциал. На практика научно-преподавателският състав в системата на висшето образование не само застарява, но и намалява драстично като численост под въздействието, от една страна, на чисто биологични фактори, като излизането в пенсия поради възраст, а от друга страна, с нежеланието на младите хора да се заемат с преподавателска работа и провалянето вече години наред на голяма част от обявяваните конкурси за асистенти и докторанти [15].

---

[1] Document of the World Bank. Bulgaria, Poverty Assessment. October 2002.

[2] Доклад за рисковете в образованието, НБУ, 2014

[3] Унгария, Словакия, Румъния, Македония, Сърбия не са участвали в изследването.

[4] Степен на познаване и приемане на демократичните ценности; Стремение към самопознание, отношение към правата и отговорностите на отделния гражданин, на различните обществени групи и институции; Готовност за активно гражданско поведение (очакване и намерение за активно участие в гражданското общество – в различни форми на граждански протест, политическо участие в бъдеще като възрастен; Участие в граждански инициативи, организирани в училище или от по-широка общност.

[5] Унгария, Румъния, Македония, Сърбия не са участвали в изследването.

[7] <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>

[8] Световна банка, Укрепване на висшето образование в България: Варианти за подобряване на моделите на управление, контрола на качеството и финансирането на висшето образование, 2012

[9] Европейска комисия. Мониторинг на образованието и обучението в България 2016

[10] Одитен доклад на Сметната палата за реализацията на завършилите висше образование на пазара на труда за периода от 01.01.2009 г. до 31.12.2012 г.

[11] Доклад за рисковете в образованието, НБУ, 2014

[12] проф. д-р Борислав Борисов, СА „Д.А.Ценов“ Свищов, ст. „Висшето образование в България – митове и реалност“

[13] Стратегия за развитие на висшето образование в РБ за периода 2014 – 2020 г.

[14] Стратегия за развитие на висшето образование в РБ за периода 2014 – 2020 г.

[15] проф. д-р Борислав Борисов, СА „Д.А.Ценов“ Свищов, ст. „Висшето образование в България – митове и реалност“